

Feldolgozták-e már a háztartások az előző válság hagyatékát?

Túlzott eladósodás és adósságkezelés az elmúlt évtized Magyarországon

Major Gábor

(In.: Társadalmi Riport 2020, szerk.: Kolosi Tamás, Szelényi Iván, Tóth István György, Budapest)

1. Bevezetés

A teremben ülő szakmai hallgatóság kissé meglepődve fogadta – a közvéleményben viszont már indulatosabb és kételkedőbb hozzászólások is elhangzottak – Nagy Mártonnak a Magyar Nemzeti Bank alelnökének prezentációját követően (Nagy, 2018), amelyben bemutatta a Konvergencia 2.0 elnevezésű gazdasági koncepciót. Ebben nem kisebb célt fogalmazott meg, mint hogy a következő évtized végére meg kell duplázni a lakossági hitelek GDP-hez viszonyított állományát. A koncepció 2018 tavaszán hangzott el, közel egy évtizeddel az elmúlt időszak legsúlyosabb gazdasági és hitelválságának kezdete után.

A gazdasági stratégia szempontjai és következtetései érthetőek: a makroszintű mutatók javulnak, az 2008–2009-es pénzügyi válságot jellemző kockázati tényezőket sikerült kezelni, és az annyira várt felzárkózásra receptet kell találni. Minden azt mutatja, hogy a gyors felzárkózás a lakosság eladósodását is igényli, illetve fordítva: a GDP növekedése, a gazdaság stabilitása és a hitelezés szabályozási környezete lehetővé teszi a biztonságos, alacsony kockázatokkal járó eladósodást.

Ugyanakkor érthetőek a félelmek és az indulatok is. Az adósok mintegy egy millió kölcsön esetében néznek több mint tíz évnyi törlesztés elé, százazeres nagyságrendű azok száma, akik még a devizakölcsönök terheit nyögik, akiknek a lakhatása emiatt van veszélyben. És a deviza alapú jelzálogkölcsönökön kívül is volt és van probléma bőven.

Minden aggály és félelem mellett azonban azt is el kell ismernünk, hogy számos új intézmény és szabály segíti a mai nehézségekkel küzdő családokat – pl.: a felelős hitelezés szabályozása, Pénzügyi Békéltető Testület, MNB-ajánlás a követeléskezelésről, Pénzügyi Navigátor Tanácsadó Irodahálózat,

adósságrendezési eljárás (magáncsőd) és egy hét éves stratégiai program a pénzügyi tudatosság fejlesztésére. Ugyanakkor jogos a kritikus hangvétel is ezen intézmények hatékonyságát tekintve.

Ezek a félelmek a tanulmány írásakor új megvilágításba kerültek. A pandémia, az egész világot érintő koronavírus-járvány által okozott gazdasági megtorpanás, iparágak nem várt leállása, a munkanélküliségi ráta megugrása újra háztartások százezrei számára okoz olyan súlyos fizetési nehézségeket, amikor a mindennapi élet fenntartása mellett a hiteltörlesztés hátrasorolódik. A konvergencia program megvalósíthatósága és az új válság kiterjedésének megakadályozása miatt is érdemes áttekintenünk, hogy a válságkezelésen túl, hogy alakul az eladósodott családok, háztartások élete, milyen problémákkal küzdöttek/küzdenek, és mi akadályozza az adósságaik elrendezését a 2018–2019-es „békeévekben”.

2. Békeévek

Az Magyar Nemzeti Bank a *Konvergencia 2.0* elnevezésű programjában a reál-konvergencia egyik meghatározó tényezőjeként a hitelezés felfuttatását jelölték meg. Érthető, hogy a program bejelentése után a médiában sorra „Szinte hihetetlen...” címmel jelentek meg cikkek; a vállalati hitelállomány GDP-hez viszonyított arányát a 2017-es 17 százalékról 30 százalékra, míg a lakossági hitelek 15 százalékos arányát 40 százalékra kívánják növelni 2030-ig. (1. táblázat)

1. táblázat. A banki hitelpenetráció változása 2030-ig (százalék)

	A GDP arányában			Az állomány átlagos éves növekedési üteme, 2018–2030
	2017	2030	Változás (2030/2017)	
Mérlegfőösszeg	95	160	1,7	11
Magánszektor hitelei	32	70	2,1	14
Vállalati hitel	17	30	1,7	12
KKV-hitel	10	20	2,0	13
Háztartási hitel	15	40	2,7	15
Lakáshitel	8	30	3,8	18

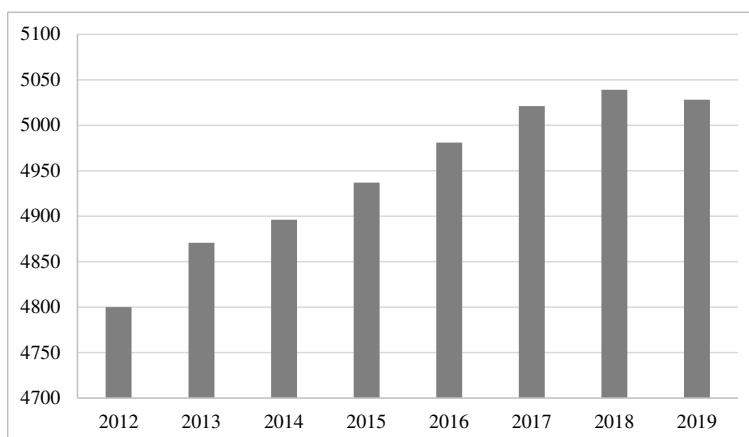
Forrás: MNB – *Konvergencia 2.0 Hitelezés 2018* konferencia anyagából

Érthető a hitetlenkedés: honnan lesz ekkora növekedés? Érthetőek az indulatok is, mert a makroszintű mutatók biztató tendenciái mellett, még jelentős a deviza alapú hitelezés hagyatéka. A bedőlt jelzáloghiteleken túl az eladósodott családoknak még számos egyéb kihívással kell megküzdeniük, amely közül sokra még nem igazán látszik a válasz.

Az MNB láthatóan lezártnak tekinti a 2008–2009-es hitel- és gazdasági válságot. A rossz hitelek mutatói javultak, a GDP éves növekedése az utóbbi években sorra az európai élmezőnyben van, a reálbérek folyamatosan emelkednek és a kiskereskedelmi fogyasztás is folyamatosan nő. Sőt, a vállalati hitelezésben a 2018 és 2030 közötti időszakra tervezett növekedési ütem megvalósulni látszik.

A lakossági hitelezésben viszont felemás a kép. Ugyan már látszik a felelős hitelezési szabályok hatása, az új hitelállományok már kisebb kamatkockázatúak, viszont az ügyfélszám további növelése nem tűnik reálisnak. A hitelekkel rendelkező személyek száma a 2018 és 2019 vége között 5,039 millió főről mérsékelten 5,028 millió főre csökkent.

1. ábra. A Központi Hitelinformációs Rendszerben nyilvántartott természetes személyek száma, 2012–2019 (ezer fő)

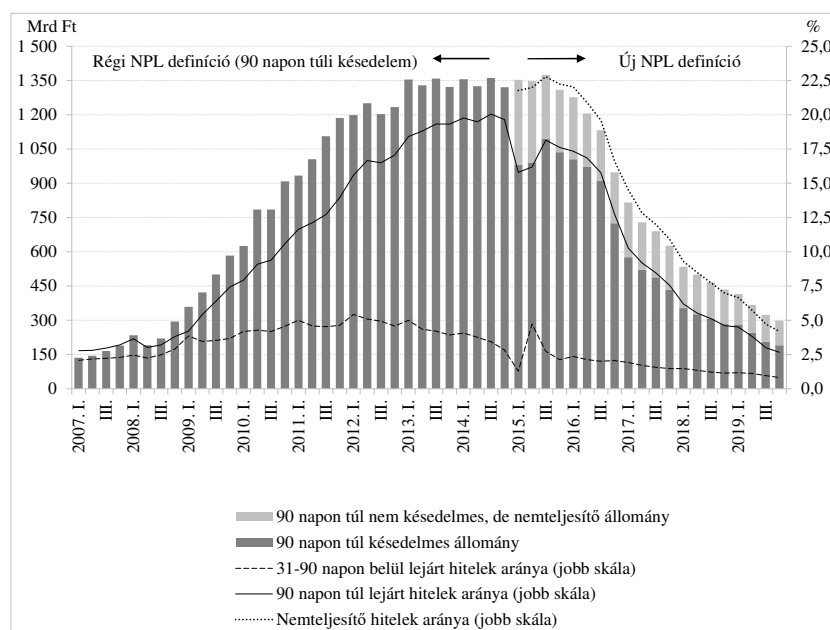

Forrás: A Központi Hitelnyilvántartó Rendszer megfelelő évi adatai

A lakossági hitelállományok minőségében is jelentős javulás tapasztalható. A hitelintézetek nemteljesítő háztartási hiteleinek aránya 4,2 százalék volt 2019-ben; ez mintegy 2,8 százalékpontos csökkenés az előző évhez képest. Hol vannak már a 2014–15-ös évek 20 százalék körüli értékei?

Az állomány minőségének javulását csak részben magyarázzák az új kihelyezések. Nagyon jelentős annak a 117 milliárd Ft-ra rúgó – közel 100 ezer darab – jelzálogkölcson-állománynak a súlya, ami a bankok állománytisztítási tevékenysége után a követeléskezelőknél jelenik meg. Ezek a rossz hitelek még mindig a háztartásokat terhelik.

2. ábra. Lakossági nemteljesítő hitelek állománya, 2007–2019
(Mrd Ft és százalék)

Forrás: MNB (2020a) 57. ábra.

A Központi Hitelnyilvántartó Rendszer (KHR) beszámolóí szerint a fennálló mulasztások¹ aránya sokat javult; a 2019-es érték ugyan még nem érte el a 2009-es szintet, de már csak 64 százaléka a 2014-es csúcshoz. A fennálló mulasztásoknak a nyilvántartott élő szerződésállományra vetített aránya a 2014-es 23 százalékról 16 százalékra csökkent 2019 év végére. (2. táblázat)

¹ A Központi Hitelinformációs Rendszerbe azokat az ügyletekhez kerül mulasztás bejegyzése, amelyek esetében a késedelem időtartama meghaladja a 90 napot, a lejárt késedelmes követelés összege pedig túllépi a minimálbért.

2. táblázat. Központi Hitelinformációs Rendszerben nyilvántartott mulasztások száma, 2006–2019 (ezer eset)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013	2014	2015	2016	2018	2019
Fennálló mulasztások	281	433	669	1044	1392	1567	1696	1894	1796	1784	1426	1205
Megszűnt mulasztások	267	294	330	354	374	137	299	317	421	335	272	263

Forrás: A Központi Hitelnyilvántartó Rendszer megfelelő évi adatai

Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy mindez miképpen jelenik meg a háztartások mindennapjaiban.

Az egyik legjelentősebb nemzetközi követeléskezelő társaság 2019-es felmérése (*Intrum*, 2019) egy új eszközt alkalmaz a vizsgált országok pénzügyi egészségének mérésére, a *Financial Wellbeing Barometert* (FWB). Ez egy kompozit-index, amelyben négy tényezőt, ún. pillért – amelyek a saját felméréseikre és egyéb, jellemzően uniós szintű adatokra vagy az adott ország statisztikáira épülnek – pontozva képeznek egy mutatót. Az így képzett rangsorban Magyarország épp az EU-átlag felett, Közép- és Kelet-Európa országainál jobb értékkel szerepel.

A Magyarországra vonatkozó FWB-index relatív magas értékét meghatározóan az EU országai közötti legalacsonyabb hitel/jövedelem mutató magyarázza, amely egyben az első pillérét adja az összetett indexnek.

A második pillér – a számlák határidőre történő befizetésének képessége – tekintetében a válaszolók 37 százaléka számolt be 2019-ben késve befizetett számláról, mely az előző évi 42 százalékhoz képest erős javulásnak tekinthető, és a 20. helyet jelentette Magyarországnak a 24 ország közül. A késedelmes fizetők közül 36 százalék a feledékenységet jelölte meg a késedelem okaként, míg 54 százalék azt, hogy nem volt elég pénze.

A válaszolók 25 százaléka valamilyen kölcsönrel tudta csak megoldani az elmúlt hat hónap számláinak a kifizetését (EU-átlag: 25 százalék). Meghatározó a családi, baráti kölcsön (60 százalék), de jelentősen emelkedett (a 2018-as 18-ról 32 százalékra) a számlavezető bankjuktól kölcsönt felvevők aránya is. Ez valószínűleg a folyószámla hitelkeret kihasználását vagy a hitelkártya hitelkeretének kimerítését jelentette.

A harmadik pillért, a megtakarításokat nézve valamivel kedvezőbb a kép: e tekintetben Magyarország a 17. helyen szerepel. A válaszadók 67 százaléka nyilatkozott úgy megtakarításaival kapcsolatban, hogy tud félretenni a havi

bevételeiből, 48 százalék viszont azt mondta, hogy elégedetlen a megtakarítás összegének nagyságával.

A pénzügyi jártasságot, az FWB mutatójának – negyedik pillérét, egy kamatszámítási kérdéssel mérték. A magyarok 73 százaléka válaszolt jól arra a kérdésre, hogy mennyi pénze lesz 200 euró megtakarításából öt év után, ha az évente 2 százalékot kamatozik. Pénzügyi ismereteik elsődleges forrásául a válaszolók 52 százaléka a szülőket, 47 százalékuk, illetve 46 százalékuk az iskolát, illetve az internetet jelölte meg. A bankokat és a független pénzügyi tanácsadókat csupán 25 százalék, illetve 11 százalék nevezte meg. Viszont arra a kérdésre, hogy mennyire elégedettek a pénzügyi oktatással, a válaszadóknak csak 36 százaléka válaszolt úgy, hogy elégedett, sőt 38 százalékuk azt mondta, hogy több tudást igényelne a pénzügyei menedzseléséhez. E tekintetben sajnos a „legelsők” vagyunk Európában.

Egy másik társaság hasonló felmérése (EOS, 2019) a hazai lakossági késedelmes fizetés és a nem fizetés okaiként az átmeneti pénzügyi problémákat (68 százalék) és a tartós fizetésképtelenséget (53 százalék) hozta ki fő okokként, míg a feledékenység ebben az esetben 46 százalékos volt. Ugyanakkor ebben a jelentésben is a javuló fizetési fegyelemlről számolnak be. Európában 2019-ben átlagosan a válaszolók 81 százaléka fizette ki időben számláit, míg Magyarországon 78 százalék volt ez az arány.

3. Mi is a baj?

Miért van akkor az, hogy a civil aktivisták, de a család- és gyermekjóléti szolgálatok munkatársai is indulatosan nyilatkoznak, ha adósságról van szó? Miért van az, hogy a közösségi médiában szerveződő csoportokba újra és újra nagy számban jelentkeznek be elkeseredett adósok? Miért van az, hogy a járványveszély miatt sokan egy új hitelválságot is vizionálnak, hogy az elesett családokkal foglalkozók úgy érzik, ismét egyre több az olyan ajánlott levél, amit ügyfeleik nem mernek kinyitni, hogyha folyamatosan javulnak a már ismertetett mutatók, ha az új hitelállományok „egészséges összetételűek”?

A válasz röviden az, hogy még nem vagyunk túl az előző pénzügyi válság okozta problémákon. Figyelembe véve a KHR-ben rögzített fennálló mulasztások magas értékét, valamint a fizetési nehézségekkel küzdő háztartások arányát, nem biztos, hogy az új megoldások elegendőek lesznek egy újabb gazdasági válság esetén.

Az indulatokat magyarázza az is, hogy nem sikerült kialakítani azt a közös nyelvet, amit használva az elmúlt két évtized történéseit és az ezekből levonható következtetéseket fel lehetne dolgozni, majd az ezekre épülő meg-

oldási javaslatokat, a szereplők közötti együttműködést ki lehetne alakítani. Míg az egyik oldal „első hitelezési ciklusról”, „portfólió tisztításról” beszél, addig ez a másik oldalon az „emberek megtévesztését”, „egy élet munkájának az elvesztését”, a „holtig tartó adósrabszolgaságot” jelenti.

4. Tanulási folyamat – hozzáférés, félelmek

Az már a rendszerváltáskor tudható volt – tulajdonképpen már azt megelőzően is –, hogy a gazdasági növekedés, a hazai háztartások életszínvonalának javulása csak a pénzügyi szolgáltatások színvonalának és kínálatának bővülésével és azok igénybevételével valósítható meg. Bár folyamatosan érkeztek az új piaci szereplők és lezajlott a hazai hitelintézetek privatizációja is, az ezredfordulóhoz érkezve még nem igazán beszélhettünk a lakossági finanszírozás felfutásáról, a GDP-arányos mutató dinamikus emelkedéséről.

A piaci elemzők és kutatók folyamatosan vizsgálták, hogy melyek azok a meghatározó tényezők, amelyek a háztartások (adott esetben hitelből finanszírozott) fogyasztását és megtakarításait befolyásolják. Jól illusztrálja ezt az MNB elemzőinek korabeli tanulmánya (*Tóth-Árvai, 2001*). A tanulmányban a két fő elméleti modell – életciklus elmélet és permanens jövedelem modell –, valamint az ezeket kiegészítő motívumok alapján vontak le következtetéseket. Az eladósodási hajlandóság alakulásában a fogyasztói türelmetlenség, a jövedelmi kilátások és a jövedelmi feszültség szerepét vizsgálták. A kutatás legtöbb állításával ma is egyet lehet érteni. Ugyanakkor a fogyasztói türelmetlenség és az eladósodási hajlandóság összefüggéseibe – az azóta megismert folyamatokat is tekintve – két új tényezőt emelhetünk be. Az egyik a hozzáférés, a másik a tanulás. Az első azt jelenti, hogy milyen könnyen férhetnek hozzá a fogyasztók – térben, időben, az eljárás bonyolultságában – a finanszírozási megoldásokhoz. Tanuláson pedig azt értjük, hogyan tanulják meg a fogyasztók magát a termékeket, szolgáltatásokat, és hogy sikereikből, illetve kudarcaikból milyen tapasztalatokat tudnak levonni, s azok mennyiben hatnak jövőbeli döntéseikre.

A fogyasztói türelmetlenség tesztelésére a váratlan nyereség felhasználására adott válaszokat használták, és a válaszok alapján azt állapították meg, hogy épp a viszonylag türelmesebbek lennének hajlandóak jobban eladósodni, míg a türelmetlenebbek kevésbé. Akkor ezt az eredményt a hitelezés szempontjából megnyugtatónak tekintették, mert így a hitelt felvevők várhatóan a megfontolt, tervező lakossági csoportokból érkeznek majd jelentősebb arányban.

A tanulmány írásakor is már jelentős változások zajlottak a hitelezési és általában a kiskereskedelmi piacon. A fogyasztói türelmetlenség kielégítésére új lehetőségek jelentek meg. Azzal, hogy a fogyasztási kölcsönök igénylése gyakorlatilag egybefonódott az értékesítéssel, a fogyasztói döntés kiemelt szempontja lett a finanszírozás, illetve az, hogy az mennyiben támogatja az azonnali vásárlást. Az új, fogyasztási kölcsönökre specializálódott szolgáltatók az anyaországbeli és nemzetközi tapasztalataik alapján új üzleti modellt honosítottak meg, és gyakorlatilag saját hálózat nélkül dinamizálták ezeket a piacokat.

A jelzőlog alapú hitelezés is alapjaiban alakult át az ezredfordulót követően. Az újonnan a lakossági pénzügyi piacra belépő szereplők a hitelezésben látták a piaci torta, illetve az abból való részesedés növelésének a lehetőségét. A drága és költséges fiókhálózat kiépítést a közvetítói hálózatok felépítésével helyettesítették. A verseny nem csupán a hitelintézetek, hanem a közvetítő hálózatok között is zajlott. Emiatt egyre nagyobb nyomás volt a megkülönböztető termékek iránt, viszont ezek a termékek egyre bonyolultabbak lettek. Az értékesítési zsargonban „szofisztikált” vagy „nagyobb hozzáadott értéket hordozó” termékeként² nevezték el ezeket. Ez a bonyolultság már valóban a „szakértő” tanácsadó segítségét igényelte (volna), viszont így az ingatlanfedezett hitelek piacán valóban erőteljes fellendülés indult be. A hitelintézetek értékesítési stratégiájában új eszközök – *upselling*, *cross selling*, és *co-branded*³ – jelentek meg. A bankok tulajdonképpen a *Tóth és Árvai* (2001) által bemutatott elméleti megközelítést alkalmazták; a jobb megtakarítók valószínűleg jobb adósok is, különösen azok, akik már rendelkeznek hiteltörténettel.

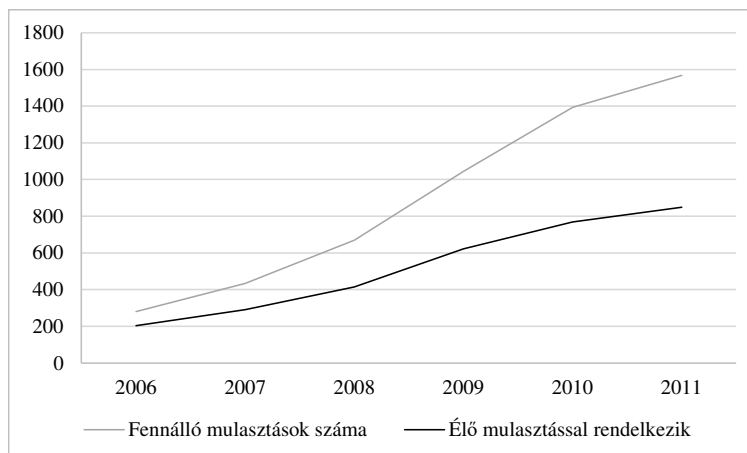
A fogyasztói türelmetlenség vagy a likviditási korlát tesztelésére ma már a váratlan nyereség helyett a könnyen hozzáférhető finanszírozást kellene használni. A „türelmetlen” fogyasztó döntését maga az áru birtoklása, használata motiválja, a kapcsolódó kölcsön ára másodlagos. A lényeg a „teljesíthető” törlesztő részlet. A mulasztások számának meredekebb növekedése is

² Ezek között jelent meg maga a deviza alapú kölcsön, majd a biztosítással vagy lakástakarékkal kombinált termékek.

³ *up-selling* – ugyanannak az ügyfélnek egy adott termékből többet, nagyobbat értékesíteni, pl.: hitelkeret növelése a fogyasztói magatartás, jövedelem alapján; *cross-selling* – meglévő ügyfélnek a fogyasztói magatartása alapján más termék direkt ajánlása, pl.: rendszeresen fizetett biztosítás mellé jelentősebb összegű személyi kölcsön ajánlása direkt mailben; *co-branded* termék – két különböző brand (márka) összekapcsolása a közös ügyfélkör megszólítására, pl.: légitársaságok bónusz rendszerének hitelkártyával történő összekapcsolása.

arra utal, hogy a pozitív adólista⁴ hiányában, nehéz volt ellenállni a könnyen hozzáférhető kölcsönöknek.

3. ábra. Mulasztásos bejegyzések alakulása a Központi Hitelinformációs Rendszerben, 2006–2011 (ezer fő)

Forrás: A Központi Hitelnyilvántartó Rendszer megfelelő évi adatai

A teljes körű nyilvántartás hiánya lehetővé tette a hitelhalmozást, ami egy időn túl természetesen bedőlést vagy fizetőképtelenséget eredményezett. Ezt látjuk, ha a mulasztásokat a nyilvántartásban szereplő természetes személyek számára vetítjük. A válságot követően kialakított felelős hitelezési szabályok is ezt a türelmetlenséget próbálják csitítani, a banki hitelezési lazaság korlátozása mellett.

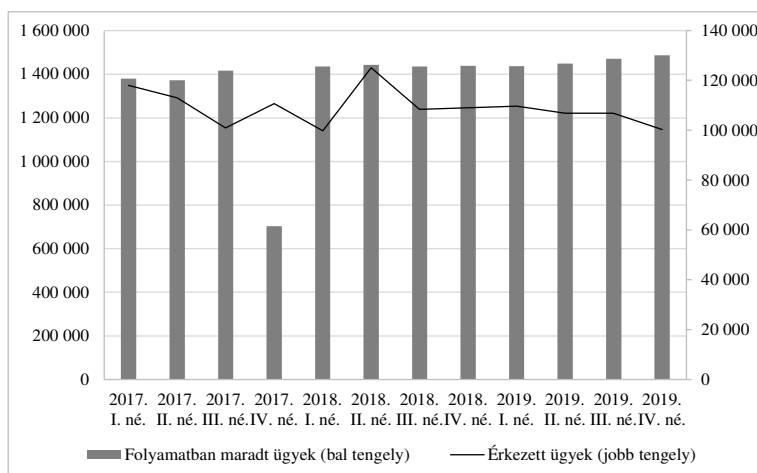
4.1. Az eladósodás folyamata: kik és hol tartanak?

Kezdjük a végén, a végrehajtással. Ez az, ami minden késelemben eső adós mumusa. Sokan és sokszor találkoztak az elmúlt évtizedben végrehajtóval:

⁴ Központi Adós- és Hitelinformációs Rendszer (BAR) 1997 óta gyűjtötte a mulasztással rendelkező lakossági adósok adatait (negatív adólista), csupán 2012 óta létezik a teljes nyilvántartás (pozitív lista).

csak az elmúlt négy évben közel 1,8 millió⁵ új ügy érkezett az önálló bírósági végrehajtókhoz (4. ábra).

4. ábra. Az önálló bírósági végrehajtók által kezelt ügyek száma, új és folyamatban maradt ügyek, 2017–2019 (negyedévenkénti adatok, darab)

Forrás: IM-MBVK (2017, 2018, 2019)

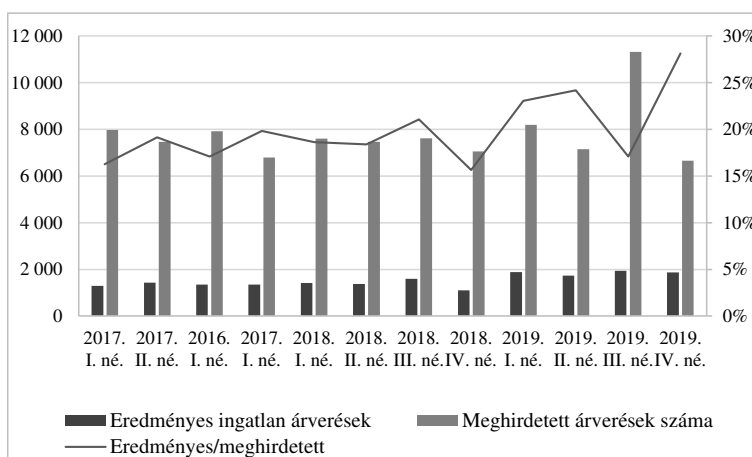
Már önmagában a beérkezett ügyek száma is nagyon magas, de a folyamatban maradt ügyek tendenciája az aggasztóbb. Az, hogy a válságot követően a végrehajtási ügyszámok 2018–2019. évi értékei nem csökkenést, sőt inkább feltorlódást mutatnak, arra utal, hogy itt valószínűleg rendszerszintű probléma van. A végrehajtás rendszere a mai formájában nem segíti kellő hatékonyan a tartozások rendezését, a követelések megtérülését és az adósok mentesülését. Az önálló bírósági végrehajtók által kezelt ügyek a hazai népesség jelentős részét közvetlenül érintik. Az új és folyamatban maradt ügyek számossága alapján nem túlzás azt állítani, hogy az eljárásokhoz kapcsolódó kényszerintézkedések több millió lakos életére hatnak rövidebb vagy hosszabb ideig.

Az árverés, a kilakoltatás az, ami a legtöbb indulatot szüli, a legfenyegetőbb, és épp ezért a legtöbb félreértést okozza, ráadásul talán a legtöbb morális dilemmát is. A közösség – ideértve a jogalkotókat, a jogalkalmazókat, az ígények jogosultjait és a civil és karitatív szervezeteket – felelősséggel tarto-

⁵ Szám szerint: 2016-ban 476 ezer, 2017-ben 442 ezer, 2108-ban 442 ezer és 2019-ben 423 ezer új ügy.

zik azért, hogy ezek a szélsőséges kényszerintézkedések valóban csak azokat sújtsák, akik „nem együttműködők”, akik „visszaélnék a helyzetükkel”, és csak akkor „ha nincs más megoldás”.

5. ábra. A végrehajtási eljárások keretében lezajlott ingatlanárverések száma és az eredményesség aránya, 2017–2019 (eset, százalék)

Forrás: IM-MBVK (2017, 2018, 2019)

A meghirdetett ingatlanárverések éves száma például 2019-ben 2,3 százaléka volt a 2018 végén fennmaradt ügyek számának. Természetesen teljesen más az optikája ennek, ha a családok oldaláról nézzük, a közel 7500 árverés akár 18-20 ezer ember lakhatását is érintheti. Akkor is, ha tudjuk, hogy nem minden elérvezett ingatlan volt lakott ingatlan.

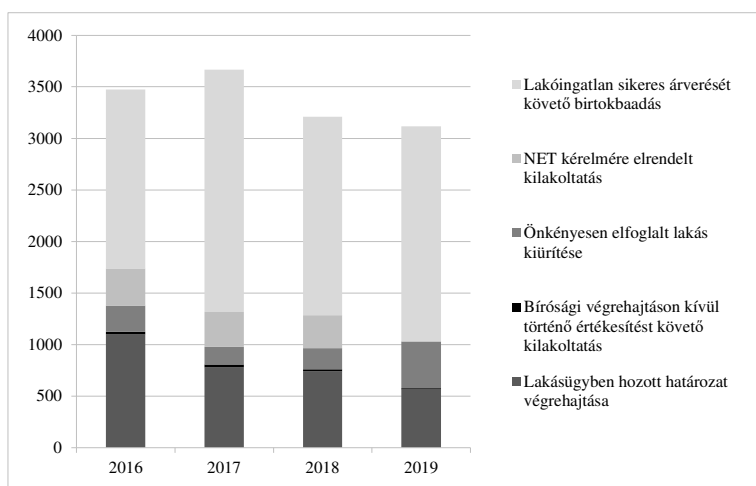
A kilakoltatások – hivatalos megnevezéssel az ingatlannal kapcsolatos egyes végrehajtási cselekmények – száma sem nőtt (inkább csökkent) az elmúlt három évben. Ezen belül figyelemre méltó az árverést követő birtokba adás 60 százalékos aránya, ami a sikeres árverések számára vetítve 2019-ben mintegy 28 százalék.

A legjellemzőbb kényszerintézkedés a hatósági átutalási megbízás – inkasszó – és a jövedelemből történő letiltás. Egy 2015-ös felmérés⁶ szerint 574 ezer számla ellen 1 727 211 hatósági átutalási megbízást adtak ki, és ennek 13 százaléka kapcsolódik a végrehajtókhoz. A több mint 200 ezer

⁶ Szepesi Ádám tanulmánya a hatósági átutalások mintegy 49 százalékos mintáján végzett kutatási eredményeit mutatja be. (Szepesi, 2015)

megbízásnak viszont mindössze 7,3 százaléka teljesült teljes- és 20,3 százaléka részösszegben, ami a követelések összegét tekintve 1,3 százalékos teljesülést jelent.

6. ábra. Végrehajtói kilakoltatások alakulása, 2016–2019 (eset)

Megjegyzés: 2019-es adatok között már nem szerepel a NET Zrt. kérelmére elrendelt kilakoltatás adata. Ezt az magyarázza, hogy az év során a NET Zrt. bérlői visszavásárolhatták az általuk bérelt lakásokat, így a kiűrtések alapja megszűnt.

Forrás: IM-MBVK (2018, 2019)

A végrehajtók továbbra sem tudnak mit kezdeni a be nem jelentett munkahelyből fakadó behajthatatlanság, illetve az ország egy jelentős részén tapasztalható korlátozottan likvid ingatlanpiaccal. A végrehajtási eljárások mai rendszere nem támogatja kellőképpen sem a jogosultak érdekeit követeléseik megtérülésében, sem az adósokat abban, hogy mielőbb megszabaduljanak a kényszerintézkedések okozta fenyegetettségtől.

Az okokat és hatásokat vizsgálva az első megállapításunk, hogy a végrehajtás szabályozása egy olyan korban keletkezett (1994), ahol a nemfizetés még nem volt „népbetegség”, így a szabályozás kiemelten ügyelt a visszaélések kezelésére, a jogosultak érdekeinek védelmére, a *moral hazarddal* – eltitkolás, fedezetelvonás – kezelésére. A szabályozás nem követte le azokat a társadalmi változásokat, ami az átalakult piacgazdaságból – és a 2008–2009-es válságból – fakadó kockázatok miatt alakultak ki.

Pedig a végrehajtási eljárás megindítása az a pillanat, amikor az adósok jelentős része komolyan kezd a tartozásával foglalkozni. A végrehajtók azok, akik a nehezen megszólítható adósokkal érdemi kommunikációt tudnak folytatni. A kényszer által létrejövő kommunikációs tér egyben fontos társadalmi tudatosítási jelentőséggel bír. Az adósságrendezési tanácsadói tapasztalatok⁷ azt mutatják, hogy ha a kényszerítő körülmények árnyékában lehetőség van alternatívákban gondolkodni, és ezek között van olyan, ami az „élhető élet” lehetőségét biztosítja, nem okoz radikális rövid vagy hosszú távú jövedelemelvonást, nagymértékben növelhető az adós elkötelezettsége a tartozás rendezésére.

A kulcs az eljárás megkezdésének újrászabályozásában van. Biztosítani kell a fizetési felhíváshoz kapcsolódóan a részletfizetés valós lehetőségét, időt kell biztosítani arra, hogy az adós élhessen ezzel. Ez nem zárja ki a kényszerintézkedések – hatósági átutalási megbízás, munkabér vagy nyugdíj letiltás - elindítását, inkább arra lenne szükség, hogy ezek teljesítésének késleltetése (15–30 nap) mellett – legyen lehetősége az adósnak a végrehajtótól, vagy a végrehajtást kérőtől részletfizetést kérni, vagy ez utóbbi felé akár méltányossági fizetési egyezségi ajánlatot tenni.

Ma a túlbiztosított és az érdemi kommunikációt nélkülöző gyakorlat tovább növeli a végrehajtással szembeni ellenszenvet, és ezáltal az elkerülő stratégiák gyakori alkalmazását (*Hegedűs és szerzőtársai*, 2019). A családi ellátások folyósításának postai útra terelése az inkasszótól való félelem miatt, a munkahely elhagyása, a fiktív válások és a hozzájuk kapcsolódó tartási kötelezettségek társadalomra és a gazdaságra gyakorolt romboló hatása sokkal nagyobb a be nem hajtott követelések értékénél.

4.2. Követeléskezelők

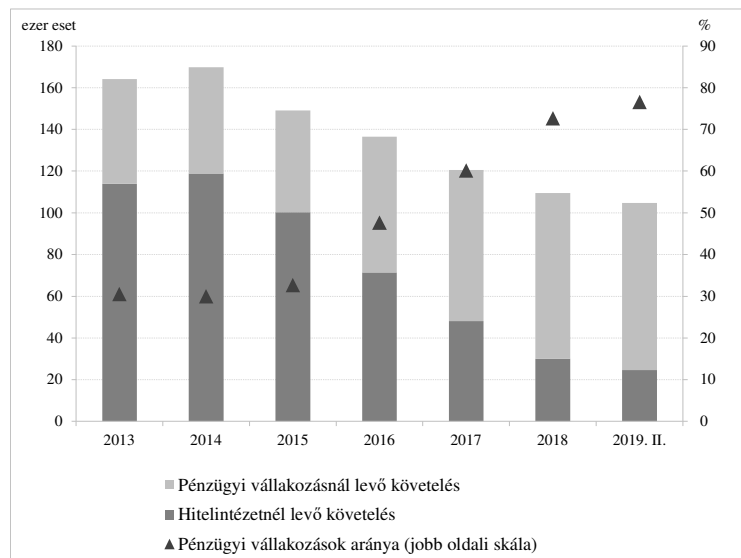
Az utóbbi három év nagy változása, hogy a bedőlt jelzáloghitelek kezelésében is meghatározóvá váltak a követeléskezelő pénzügyi vállalkozások. Jól mutatja ezt a 7. ábra. A késedelmes jelzáloghitelek darabszámának jelentős csökkenése mellett – a 2014-es csúcshoz képest – jelentős átrendeződést is látunk. A csökkenésben meghatározó szerepe volt a NET Zrt.⁸ vásárlásainak, hiszen épp a 2014 és 2018 közötti időszak volt ebből a szempontból a legmozgalmasabb, ekkor vásárolt meg az állam mintegy 38 ezer késedelmes

⁷ A szerző és az általa vezetett tanácsadó program munkatársainak a tapasztalata alapján.

⁸ NET Zrt. – *Nemzeti Eszközkezelő Zrt., 2011. évi CLXX. törvény* (a hitelszerződésből eredő kötelezettségeiknek eleget tenni nem tudó természetes személyek lakhatásának biztosításáról) által létrehozott 100 százalékban állami tulajdonú társaság.

jelzáloghitelhez kapcsolódó ingatlant. Ez a késedelmes jelzáloghitel-állomány 68 ezres csökkenésének nagyjából a felét magyarázza.

7. ábra. Felmondott jelzálogkölcönök állománya a kezelők típusa szerint, 2013–2019 (ezer eset, százalék)

Forrás: MNB (2020)

Az igazán fontos elmozdulás, amit a követeléskezelők szerepében látunk, az az, hogy 2019 végén a mintegy 101 ezer darab bedólt hitel több mint 80 százalékát immár ők kezelik. Jelent-e ez változást az adósok helyzetében vagy csupán egy technikai megoldásról van szó?

Ez az átrendeződés egyrészt lehetőséget adhat az adósoknak kedvező teljesítési egyezségek kötésére, másrészt viszont növeli a kiszolgáltatottságukat is. Addig, amíg a jelzálogkölcön az eredeti hitelezőnél van, a hitelintézet hozzáállásában a konkrét megtérülési kalkulációkon túl a szerződésért való felelősség is megjelenik. A tárgyalásokban, a méltányossági egyezségi folyamatokban érezhetőek az ügyfélmegtartás, a rehabilitáció szándékai. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a követeléskezelő pénzügyi vállalkozások mozgásterét nagyobb, a fizetőképes ügyfelek tudnak jó egyezségeket kötni.

Viszont pont ez az egyeztetés, ez az alkufolyamat az, ahol az adósok sokszor problémákba ütköznek. A követeléskezelők aktuális üzletpolitikája

szerint gyakran változnak az egyezségi lehetőségek és gyakori a továbbengedményezés. A „kreatív” ajánlatok, az egyezségekre adott határidők, a végrehajtással, kényszerértékesítéssel való fenyegetés veszélyezteti a jó döntést. Különösen az egyösszegű fizetéshez kapcsolódó engedmények lehetnek csábítóak, és kergethetik bele az amúgy hitelképtelen adósokat újabb – akár uzsora jellegű – eladósodásba.

A felvetődő kérdések miatt indokolt a követeléskezelés törvényi szabályozása. Ezt részben helyettesíti az MNB-nek a követeléskezelési tevékenységre vonatkozó ajánlása⁹ (2019. május). Fontos, hogy az ajánlás magára a tevékenységre vonatkozik, azaz egyaránt az eredeti hitelezőre és minden a követeléskezelési folyamatban megbízás vagy engedményezés útján résztvevő szereplőre.

Másik fontos újdonság a *Pénzügyi Békéltető Testület (PBT)* előtt bonyolítható méltányossági eljárás. Maga az eljárás ingyenes, a bírósági eljárásokhoz képest kifejezetten gyors és már végrehajtás alatt álló ügyekre is megindítható. Ez a megoldás sajnos még nem túl ismert (2019-ben 686 méltányossági eljárás volt), és sokan feladják a további egyeztetést miután méltányossági kérelmük a követeléskezelő által elutasításra kerül. Az sem kedvező, hogy a PBT csak a fővárosban működik. Mindenképp fontos lenne, hogy a hátrányosabb helyzetű régiókban, járásokban élőkhez is eljusson ez az elszámolási viták bíróságon kívüli intézését lehetővé tevő fórum, hiszen a vidéki ügyfeleknek komoly plusz költséget és fáradságot jelent az eljárásban való személyes részvétel.

4.3. Fejőstehén effektus, azaz a holtig tartó törlesztés

Ha visszatekintünk a késedelmes jelzáloghitelek grafikonjára (lásd 2. fejezet, 2. ábra) látható, hogy az értékek lassuló ütemben csökkennek. Míg 2014-ről 2015-re mintegy 20 ezerrel csökkent a számuk, addig 2018 és 2019 között már csak 8 ezerrel. A végrehajtási eljárások esetében azt tapasztaltuk, hogy a folyamatban maradt ügyek amúgy is magas száma az elmúlt években emelkedik.

Az árverések, a végrehajtási eljárásokhoz képest csak nagyon alacsony arányban kerülnek kiírásra, és ezek között is magas a sikertelenek hányada. Mivel a követelések már meghatározóan a pénzügyi vállalkozások – követeléskezelők – kezében vannak, a megtérülési elvárások is különböznek a ban-

⁹ A Magyar Nemzeti Bank 2/2019. (II.13.) számú ajánlása a fogyasztóval szembeni követeléskezelési tevékenységről

kok, közüzemi szolgáltatók, vagy a telekommunikációs szolgáltatókétól, pontosabban ez utóbbiak üzleti modelljében szereplő jövedelmezőségi elvárások már teljesítve lettek épp az engedményezés által.

A követeléskezelők már más modellek alapján dolgoznak: amennyiben a gyors megtérülésre nincs esély, a rendszeres jövedelemmel rendelkező adósok esetében a végrehajtási eljárás is megfelelő jövedelmezőséget ad a letiltások által. Ebben az esetben az adósok különösen rossz helyzetbe kerülnek. A fizetőképességük nem elég arra, hogy jó, adott esetben jelentős engedményeket biztosító alkukat kössenek, viszont van olyan rendszeres bevételük, jellemzően a nyugdíjszerű ellátásuk vagy a munkabérük, amit folyamatosan le lehet tiltani. Maga a letiltás ténye is nehézségeket okoz, de a késedelmes teljesítéshez kapcsolódó plusz terhek gyakorlatilag ellehetetlenítik a tartozástól való gyors szabadulást.¹⁰ Egy hitelkártya vagy személyi kölcsön, áruhitel 30–40 százalékos kamata és késedelmi kamata mellett egy 5000, de akár egy 10000 Ft-os törlesztő részlet nem tudja érdemben csökkenteni a tartozást, nem beszélve arról, hogy először a végrehajtás költségeit kell megfizetni. Nem jobb a helyzet akkor sem, ha egy kisebb jövedelmű adós, a végrehajtás elkerülése érdekében köt egyezséget a követeléskezelővel, aki nem hajlandó semmilyen méltányos engedményre. Nem csoda ezek után, hogy az adósok egy része, különösen a fiatalabbak, a bejelentett munka helyett az alternatív foglalkoztatást választja.

Ez a hatás jelenik meg a BISZ Zrt. 2019-es *Éves tájékoztató a Központi Hitelinformációs Rendszerről* című kiadványának 20. oldalán: „2019-ben a fennálló hitelszerződéssel rendelkező ügyfelek között a 32–58 éves korosztályra jellemző leginkább a túlzott eladósodás, 17 és 19 százalék közötti aránnyal. Ugyanakkor a korábbi 2018-as évben a 32–54 évig terjedő korcsoportok minden esetben meghaladták a 20 százalékos értéket, így csökkenést tapasztalunk. A fizetőképes kereslettel rendelkező társadalmi csoportokban minden hatodik hitelszerződéssel rendelkező személyről mondhatjuk, hogy túlzottan el van adósodva.” (BISZ, 2019, 20. o.) Az önmagában nem meglepő, hogy a 32 és 58 év közötti korosztályra jellemző leginkább az eladósodottság. Az viszont, hogy ebben a csoportban minden hatodik adóshoz mulasztás is tartozik és az, hogy ebből a 41–45 évesekhez kapcsolódik mintegy 200 ezer mulasztás, már komoly problémákat vet fel. Ők még cipelik a 2008-as válság terheit, s ez a generáció van leginkább kitéve az életciklus kríziseknek, és annak, hogy a törlesztések vagy az informális gazdaságba menekülés miatt nem fognak tudni felhalmozni nyugdíjas éveikre.

¹⁰ 2019. IV. negyedévében a befejezett ügyek 47 százalékának esetében több mint 1 évig tartott a végrehajtási eljárás (ezen belüli bontás már nincs) (IM-MBVK, 2019)

Az a tény, hogy aktuálisan „egészségesebb” a háztartások adósságállománya, mint 10-12 évvel ezelőtt volt, hogy gyakorlatilag nincs árfolyamkockázat, az új folyósítások esetében jelentősen csökkent a rövid távú kamatkockázat, jobbak a fedezeti mutatók, mindez reményt ad arra, hogy az élethosszig tartó törlesztés veszélye csökkenni fog. Ma viszont egy másik tényező fenyegetésével kell számolni: a legjelentősebb kockázatot a munkaerő-piaci változások jelentik. A projekt alapú munka, a munkaerő-kölcsönzés, az interim foglalkoztatás világában sokak számára okoz nehézséget a 15, 20, 25 éves kölcsönök folyamatos törlesztése. A piac ajánlata erre a problémára a biztosítás. Ezek azonban csak korlátozottan tudják kezelni a jövőbeli kockázatokat és jellemzően magas költséget jelentenek az egyén számára. Hiányoznak azok a megoldások, amelyek közösségi szinten kezelnék ezeket a kockázatokat. Itt nem a mentesítésre gondolunk, hanem olyan konstrukciókra, amelyek időszakosan jelentenek könnyítést – pl.: jelzálogkölcsönök esetében a lakhatás biztosítását – ingyenes, vagy olcsó konstrukcióváltást¹¹ az adósok számára.

Ezekre a problémákra többféle megoldás is szolgálhat. Egyfelől egy esetleges új követeléskezelést szabályozó törvényben, a kamatozásra vonatkozó általános szabályokkal, lehetne ezt a problémát is kezelni, másfelől pedig megoldást jelenthetne a jelzálogkölcsönökre vonatkozó, a NET-programhoz hasonlóanrögzített megtérülési arányokat alkalmazó, megtérülési modell kialakítása is.

5. Moral hazard (erkölcsi kockázat) problémája

Az adósságrendezési megoldások tervezése, egyeztetése során gyakran merül fel a *moral hazard*, az ún. erkölcsi kockázat kérdése. A kérdésfelvetés a következő: a nehéz helyzetű adósoknak – vagy a pozitívan diszkriminált csoportoknak – adott kedvezmény, támogatás, pontosabban azok feltételei, előnyei nem változtatják-e a szükségesnél nagyobb mértékben meg a jogosultak magatartását, veszélyeztetve az adott szolgáltatás, termék üzleti racionalitását vagy társadalmi hasznosságát?

A kérdés felvetése nem alaptalan. Elég a *Fészekrakó programra* gondolni, ahol milliárdos nagyságrendű csalások történtek, de gondolhatunk itt akár az adósságcsökkentési támogatásokra is, ahol az újbóli igénylés ciklusát kellett növelni, mert voltak, akik már előre bekalkulálták a rezsizámlák fizetésébenemfizetésébe az igényelhető támogatást.

¹¹ A még élő deviza alapú jelzálogkölcsönökből képződött állomány meghatározott része rövid kamatperiódusú, többek között az átszerződéshez kapcsolódó költségek és bonyodalmak miatt.

Épp ezért a támogatási, illetve a pozitív diszkriminációt hordozó megoldások egyre pontosabban céloznak, már a tervezéskor megpróbálják a „potyautasokat” kizárni, és lehetőség szerint valamiféle prevenciót beépíteni. Erre talán az egyik legjobb példa a „védendő fogyasztói státusz”, illetve az előrefizetéses rendszer bevezetése az áram- és gázszolgáltatások esetében. Ezzel a jogsult fogyasztók (szociálisan rászorultak és fogyatékkal élők) ingyen kapnak egy alternatívát a vételezés folyamatosságára, és egy kedvezményes törlesztési lehetőséget a tartozása rendezésére. Ebben az esetben „könnyen” feláll a társadalmi egyetértés; az áramszolgáltatás ma már alap, mindenkinek biztosítani kell a szolgáltatáshoz való hozzáférést és biztosítva van az, hogy ezt nem ingyen kapja az érintett. Sőt, hozzátehetjük azt is, hogy ez a rendszer a szociális alapú támogatások hatékony logisztikáját is biztosítja, a lakásfenntartási támogatások könnyen és célzottan juttathatóak el.

A kölcsönökre vonatkozóan már nehezebb ezt a konszenzust kialakítani. A hitelhez mint egy számszerűségében megfogható dologhoz a racionalitás, a gondosság, az előrelátás fogalmai kapcsolódnak, azaz aki nem tudja fizetni a törlesztéseit, az nem racionálisan döntött, gondatlan volt és felelőtlenül vállalt kockázatokat.

A 2008-at követő első két évben az aktuális kormány nem igazán gondolta feladatának a hitelválság központi kezelését, a gazdasági válság orvoslásával, a pénzügyi szolgáltatók túlzott reakcióinak a korlátozásával, hitelszerződések magánjogi jellegének a hangsúlyozásával tett lépéseket. A 2010-es kormányváltás után az új kormány már aktív szerepet jelölt ki magának a hitelválság kezelésében.

A válság elhúzódásával és a hitelprobléma kiterjedésével egyértelművé vált, hogy a megoldáshoz új megközelítés kell. A fizetéseképtelenség robbanásszerű kiterjedése egyértelművé tette, hogy az egyén felelősségének társadalmilag is elfogadható határa van, illetve, hogy erről még nincs közmegegyezés. És egyértelművé tette azt is, hogy olyan társadalmi megoldás(ok)ra van szükség, amelyben az egyén, a piac és az állam közös felelősségvállalása együtt jelenik meg.

Az egyik első ilyen megoldás a végtörlesztés lehetősége volt. A feltételek között nyíltan tetten érhető a „jó” adósokat jutalmazó szemlélet, és az, hogy közösen kell viselni a veszteségeket; az árfolyamveszteség egy részét az adósoknak is be kell vállalniuk. A jó adósok kijelölése mögött érezhető az a szándék, hogy az ügyeskedőket – azokat, akik az árfolyamemelkedésre hivatkozva nem fizettek, akkor sem, ha tudtak volna –, ne „jutalmazzák”.

Ezzel a megoldással, illetve a hozzákapcsolódó „átfinanszírozási” lehetőséggel végül mintegy 120 ezer ügyfél tudott élni. Jogos kritika, hogy ez a megoldás a „pénzügyileg releváns”, más olvasatban a jobb módú, középosz-

tálybeli csoportoknak kínált kiutat. Sokan választották volna ezt a megoldást, ha az átfinanszírozásukat nem akadályozta volna a BAR-ban szereplő mulasztásos bejegyzés. Mindent összevetve a végtörlesztés lehetőséget adott annak a rétegnek – akik között valóban megtalálhatóak a tehetősebbek is, de a törlesztésben elkötelezett, alacsonyabb jövedelműek egyaránt –, akik fenn tudták tartani törlesztésüket, hogy megszabaduljanak az árfolyamkockázattól. Ezt *nem kapták ingyen*, de *kedvezményes* árfolyamon.

A másik megoldás, amivel kiemelten foglalkozunk, a *Nemzeti Eszközkezelő Zrt.* programja. A végtörlesztési törvény előkészítésekor is látszott már, hogy a nemfizetés nem csupán morális kérdés, és a megoldáshoz sokak számára kevés az árfolyamkockázat kiiktatása.

A NET első szabályozásával a legelesettebbeknek kínált alternatívát, de ez – az alacsony számosságú célcsoport miatt – nagyon hamar kiszélesedett és gyakorlatilag a nyugdíjasok és a gyermekes családok szélesebb szegmensei számára is kinyílt.

A NET-programot a jogos kritikák ellenére is sikeres válságkezelő megoldásnak tekinthetjük. Ez egy olyan megoldás volt, amit elfogadtak a bankok – egy speciális elsétálási joggal együtt – ugyanakkor egyszerű és jól tervezhető volt az adósok számára is, és a meghirdetett kvóta mellett, – amit az eredeti 25 ezerről végül 38 ezerre növeltek – kiszámítható terhet jelentett a költségvetésnek is. Általánosságban elmondható, hogy jól teljesültek a szociális célok is, a hátrányos helyzetű és így a nemlikvid ingatlanpiaccal rendelkező régiókból érkezett a legtöbb bérlő. Továbbá különösen fontos a programnak az a hatása, hogy az érintettek, adósok így tudtak a devizakölcsonök szorításából a lehető legkisebb sérüléssel megszabadulni. Megszűnt a lakhatás veszélyeztetettségének pszichés nyomása, nem kellett a megszokott környezetből elköltözni a családi, társadalmi, gazdasági kapcsolatok nem sérültek.

A harmadik intézmény, a magáncsőd, hivatalos nevén a *természetes személyek adósságrendezési eljárása*.¹² A magáncsőd intézményéről már a válságot megelőzően is folyt szakmai egyeztetés. A fejlett világ társadalmi-gazdasági berendezkedése, és ebből a szempontból Magyarország is a fejlett világhoz tartozik, a normális működése igényli a lakossági szereplők kockázatvállalását. Viszont meg kell oldani azt is, hogy a bekövetkező kockázati események ne nyomják agyon az érintetteket, legyen számukra egy társadalmilag elfogadott és kontrollált lehetőség a korlátozott helytállásnak és az újrakezdésnek. Azaz a háztartások hitelfelvétele, eladósodása elengedhetetlen a gazdasági növekedéshez, így morálisan elvárható a társadalomtól, hogy hazánkban is legyen olyan megoldás, ami ezt a korlátozott helytállási kötele-

¹² 2015. évi törvény a természetes személyek adósságrendezéséről.

zetséget biztosítja. Fontos, hogy ebben az eljárásban gyakorlatilag eltűnik a rászorultság elve, a „jó vagy rossz” adós kérdése. Inkább kizáró feltételként jelennek meg a közösségi magatartás szabályainak megsértőire – ideértve a köztartozásokkal rendelkezőket is – vonatkozó szabályok, illetve a visszaéléseket a hosszú távú kizárással kívánják kezelni.

Hogy mi van ez utóbbi megoldás alacsony kihasználtsága mögött?¹³ Talán épp az eljárás egyik legnagyobb erénye, a teljeskörűség. A társadalmi konszenzus arról szól, hogy aki a rendelkezésére álló vagyonával és jövedelmével a törvényben rögzítettek szerint teljesít, az tudja az összes adósságát egy eljárásban meghatározott időn belül rendezni. Ezzel önmagában nincs is baj. A teljesség azonban együtt jár a bonyolultsággal, és ez a bonyolultság nem vonzó sem az adósoknak, sem a hitelezőknek. Elmaradt a bevezetést követő finomra hangolás, és hiányoznak a mai informatikai környezetben elvárható támogató megoldások is.

A válságkezelés és a felelős hitelezés elsajátítása után szüksége van a társadalomnak az adósságrendezés megtanulására is. És ebben mind a három félnek – az adósoknak, a hitelezőknek és az intézményeknek – van még mit fejlődni.

6. Összegzés

Ha az összképet vizsgáljuk, elmondhatjuk, hogy a magyar gazdaság és a bankrendszer túljutott a 2008-ban kezdődött gazdasági és hitelválságon. Ezt mutatja a hitelportfolió minősége és az új szerződés-állományok összetétele is, ami reális alapot ad egy új, a lakossági hitelezésre és ezen belül a lakáshitelezésre épülő konvergencia program megfogalmazására. A megvalósulás jelei már 2019-ben is érzékelhetőek voltak, ha a lakáshitelezés mértéke el is maradt a tervezettől, a Babaváró hitel, mint hosszú lejáratú kölcsön kihelyezése, jelentős nettó növekedést biztosított.

Ugyanakkor számos tényező akadályozza, hogy a felrajzolt növekedési pálya realitássá váljon. Nem sikerült érdemben változtatni például a háztartások eladósodási hajlandóságán. A piaci szereplők elemzései azt mutatják, hogy a lakosság megtakarításait inkább váratlan eseményekre tartalékolja, kevésbé jellemzőek a hosszú távú, öngondoskodáshoz kapcsolódó megtakarítások. A lakosság jövőbe vetett bizalmának hiánya pedig visszahat a hitelfelvételi hajlandóságra is.

¹³ 2018. augusztus 23-ig 1325 eljárást kezdeményeztek a Csődvédelmi Szolgálatnál.

Fontos megállapítás, hogy maga a lakosság is elégedetlen a pénzügyi ismereteinek szintjével, és szívesen venné, ha segítséget kapna döntéseihez. A pénzügyi ismeretek elsajátításának legfontosabb terepe továbbra is a család. Így nem csoda, hogy egy kevésbé adósságpárti családi közegből hasonló gondolkodású új generáció érkezik, különösen úgy, hogy még sokan hordozzák a válság okozta terheket. A pénzügyi tájékozódásban a család mellett nagyon jelentős a média, különösen az online média szerepe is.

A koronavírus-járvány kirobbanása miatt 2020-ban kialakuló gazdasági megtorpanás jelentősen megnöveli a meg nem oldott hitelezési problémákból adódó kockázatok esélyét is. Bár az *Otthonvédelmi akcióterv*¹⁴ eredményei vitathatatlanok, még így is százezres nagyságrendű a bedőlt devizakölcsönökkel terhelt háztartások száma, és a teljesítő hitelek között is jelentős a rövid kamatperiódusú – és közöttük szintén a devizahitelezésből maradt – ügyletek aránya.

A lakosság tömeges fizetéseképtelenségének veszélye jelenleg nem közvetlenül hitelekhez kapcsolódik, hanem a munkaerő-piacon zajló kedvezőtlen változásokhoz. Több gazdasági ág is komoly kihívásokkal néz szembe a vírusveszély miatt. Egyelőre nem látszik még, hogy a járvány első hulláma, valamint a gazdaságra gyakorolt hosszabb távú hatásai miatt hogy fog alakulni a foglalkoztatottság és a háztartások jövedelme. A nemfizetést elemző piaci és nem piaci felmérések egyaránt azt mutatják, hogy a háztartások egy jelentős csoportja nagyon komoly nehézségekkel tudja csak a havi fizetési kötelezettségeit teljesíteni, és közülük sokan csak a rendelkezésre álló banki hitel limitjeik (folyószámlahitel-keret, hitelkártya) kihasználásával, illetve szerződésbontási, kikapcsolási időkkel történő „sakkozással” tudják csak teljesíteni azokat.

Nincs megoldva annak a lakosság által felhalmozott adósságállománynak a kezelése sem, ami az 1990-es évek második felétől számított, mintegy húsz év alatt gyűlt össze. A devizakölcsön-állomány maradékán túl jelentős a kommunikációs szolgáltatásokhoz, a közüzemi díjhátralékokhoz, a fogyasztási kölcsönökhöz kapcsolódó tartozások állománya is.

A követeléskezelés és a végrehajtó rendszer láthatóan nem tudja megoldani ezek sorsát. Az önálló bírósági végrehajtóknál folyamatban maradt ügyek száma inkább nő, mint csökken, annak ellenére, hogy az utóbbi években az új ügyek száma már csökkenést mutat. Az 1994-ben íródott végrehajtási törvény elavult, épp egy olyan korban íródott, ami minden értelemben eltér a maitól, követeléskezelésre vonatkozó törvény pedig nincs is, miközben a követeléskezelők milliós nagyságrendű ügyletet kezelnek.

¹⁴ Az Otthonvédelmi akcióterv eleme volt többek között a végtörlesztés és a NET-program is.

A 2008-as válság után alkalmazott piaci, állami eszközök és az adósok túlélési megoldása azt mutatják, hogy fontos és hasznos olyan új megoldások alkalmazása, amelyek az adósok életciklusában – akár magánéleti, akár válságból – adódó, krízisek okozta pénzügyi problémáit kezelni tudják. A válságkezelésben alkalmazott állami megoldások, akár az elsétálási jog alkalmazása, akár az állami hitelkiváltás a NET-programhoz hasonló hatékony eszköz lehet.

Fontos lenne a magáncső szerepét hangsúlyosabbá tenni. Nagyságrendekkel több olyan család van, ahol ez a megoldás reális alternatíva lehet az élethosszig tartó törlesztés helyett. Ez az intézmény transzparens szabályrendszerével alkalmas arra, hogy az adós rövid időn belül mentesüljön a törlesztési terheitől morális kockázatok emelkedése nélkül.

Az adósok és a „másik oldal” – hitelezők és végrehajtók – viszonyát továbbra is aszimmetria jellemzi. Míg a hitelezői oldalról jelentős erőforrások állnak rendelkezésre – szakértők, munkaerő, informatika, „morális fölény” –, addig az adósoknak egyedül kell szembenézniük az adósságrendezés problémáival, és ezzel egyidejűleg egzisztenciális, egészségügyi, magánéleti kríziseikkel, amelyek tovább nehezítik a válság szituációval való megbirkózást. Nemzetközi példák¹⁵ alapján hasznos lenne egy adósokat segítő hálózat kialakítása a szociális alapellátási szolgáltatások és a fogyasztóvédelmi szolgáltatások kiegészítésére, javítva ezzel azok hatékonyságát.

Megfontolandó – a közüzemi szolgáltatások esetében már sikeresen alkalmazott – a pénzügyileg „védendő fogyasztó” státuszának bevezetése. Ezzel a fogalommal akár már a végrehajtási eljárást megelőzően is ki lehet alakítani azt a környezetet, amelyben a hitelezők, számlavezetők az adós pénzügyi, szociális helyzetéhez igazodó megoldásokat dolgozhatnak ki, aminek következtében az adós nem lenne érdekelt a számla- és bankkártya szolgáltatások megszüntetésében.

A pénzügyi integráció a társadalmi felzárkóztatás feltétele és egyben hatékonyan segítheti az érintett személyeket, családokat abban, hogy ne az informális gazdaságban keressenek megoldást pénzügyi problémáikra.

IRODALOM

- BISZ (2019): Éves tájékoztató a Központi Hitelinformációs Rendszerről, 2019. Magyar Bankszövetség, Budapest.
- Dancsik Bálint–Fábián Gergely–Fellner Zita–Horváth Gábor–Lang Péter–Nagy Gábor–Oláh Zsolt–Winkler Sándor (2015): A nemteljesítő lakossági jelzáloghitel-portfólió átfogó elem-

¹⁵ Jó példa erre az osztrák *Staatliche Anerkannte Schuldenberatung* intézménye.

- zése mikroszintű adatok segítségével. MNB-tanulmányok különszám, Magyar Nemzeti Bank, Budapest.
- EOS (2019): EOS Survey – European Payment Practices, 2019. EOS Holding GmbH.
- Hegedűs József–Gerőházi Éva– Katona –Szemző Hanna–Tönkö Andrea–Somogyi Eszter (2019): Hátralékos családok túlélési stratégiái és az ellátó rendszer nyújtotta lehetőségek, Kutatási jelentés. Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság, Budapest.
- IM (2018): Igazságügyi Minisztérium Írásbeli tájékoztatása Bangoné Borbély Ildikó képviselő-asszony K/1151. számú írásbeli kérdésére, 2018. szept. 6.
- IM–MBVK (2017): Az önálló bírósági végrehajtók tevékenységének ügyforgalmi adatai 2017. Igazságügyi Minisztérium, Magyar Bírósági Végrehajtói Kar, Budapest.
- IM–MBVK (2018): Az önálló bírósági végrehajtók tevékenységének ügyforgalmi adatai 2018. Igazságügyi Minisztérium, Magyar Bírósági Végrehajtói Kar, Budapest.
- IM–MBVK (2019): Az önálló bírósági végrehajtók tevékenységének ügyforgalmi adatai 2019. Igazságügyi Minisztérium, Magyar Bírósági Végrehajtói Kar, Budapest.
- Intrum (2019): European Consumer Payment Report 2019. Intrum (AB), Stockholm.
- MNB (2020): Hitelezési folyamatok, 2020. március. Magyar Nemzeti Bank, Budapest.
- MNB (2020a): Pénzügyi Stabilitási Jelentés, 2020. május. Magyar Nemzeti Bank, Budapest.
- MNB–PBT (2018). Jelentés a Pénzügyi Békéltető Testület éves tevékenységéről. Magyar Nemzeti Bank, Budapest.
- MNB–PBT (2019) Jelentés a Pénzügyi Békéltető Testület éves tevékenységéről. Magyar Nemzeti Bank, Budapest.
- Nagy Márton (2018): Új konvergencia – kétszer nagyobb hitelpenetráció a következő évtized végére. Magyar Nemzeti Bank, Portfólió Hitelezés konferencia, 2018. Budapest.
- Országgyűlés (2013): Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia 2012–2024. 18/2013. (III.28.) sz. Országgyűlési határozat.
- OTP (2016–2018): Fenntarthatósági jelentés 2016, 2107, 2018. OTP Bank Zrt., Budapest.
- OTP (2000): Éves jelentés 2000. OTP Bank Nyrt., Budapest.
- Park, C.Y.–Mercado Jr., R.V. (2020): Economic Convergence, Capital Accumulation, and Income Traps: Empirical Evidence. *The Review of Income and Wealth*, Vol. 66. No. 1. 26–58. o.
- Pénzügyi tudatosság fejlesztésének stratégiája (2017): Magyar kormány honlapja. <https://www.kormany.hu/download/5/39/21000/P%C3%A9nz%C3%BCgyi%20tudatoss%C3%A1g%20fejleszt%C3%A9s%C3%A9nek%20strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf>
- Rezny, L.–White, J. B.–Maresova, P. (2019): The Knowledges Economy: Key to Sustainable Development? *Structural Change and Economic Dynamics*, Vol. 51. 291–300. o.
- SDSN–IEEP (2019): 2019 Europe. Sustainable Development Report. Sustainable Development Solution Network (SDSN) – Institute for European Environmental Policy (IEEP). <https://sdgindex.org/reports/2019-europe-sustainable-development-report/>
- Szepesi Ádám (2015): A hatósági átutalás, mint fizetési forma és jövőbeni lehetőségei. <http://www.bankszovetseg.hu/Public/gep/2018/334-363%20Szepesi.pdf>
- Tóth István János–Árvai Zsófia (2001): Likviditási korlát és a fogyasztói türelmetlenség. *Közgazdasági Szemle*, XLVIII. évf., 2001. december. 1009–1038. o.
- UN (1987): Our Common Future. UN General Assembly document A/42/427. World Commission on Environment and Development, United Nations.
- UN (2015): Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly of United Nations on 25th Sept. 2015. (A/RES/70/1)
- WEF (2019): The Global Competitiveness Report 2019. World Economy Forum, Geneva.